

bereiken dan met zijn geschriften. In deze catalogus wordt overtuigend aangetoond dat Coornhert de prentkunst niet louter beoefende om in zijn levensonderhoud te voorzien, maar dat hij haar als een geschikt middel zag om zijn ethische en godsdienstige denkbeelden uit te dragen.

H. F. K. van Nierop

H. Duits, *Van Bartholomeusnacht tot Bataafse opstand. Studies over de relatie tussen politiek en toneel in het midden van de zeventiende eeuw* (Dissertatie VU Amsterdam 1990; Hilversum: Verloren. 1990, 308 blz., f49,-, ISBN 90 6550 335 8).

Het verleden kan in geschiedschrijving worden bekeken, maar ook in de literatuur zijn onderwerpen uit de geschiedenis voor toneelstukken, romans en gedichten gebruikt. Waar de scheiding tussen literatuur en geschiedenis tegenwoordig scherp getrokken wordt, was dat in de vroegmoderne tijd niet het geval. Geschiedschrijving bleef literaire aspecten vertonen al wees de aristotelische theorie een duidelijk verschil aan in rang en uitgangspunt tussen historie en poëzie. In de praktijk duurde het lang voordat de geschiedenis de pretentie kreeg wetenschap te zijn en dat vorm wist te geven. In dit proefschrift heeft de neerlandicus Duits de in Nederland nog zo weinig onderzochte scheidslijn nader afgebakend aan de hand van vier zeventiende-eeuwse historiedrama's. Twee stukken van de veelzijdige geschiedschrijver en journalist Lambert van den Bosch: *Carel de negende, anders Parysche bruyloft* uit 1645 en *Wilhem of gequetste vryheit* (1662), Reyner Anslo's *Parysche bruyloft* uit 1646-1647 (verschenen 1649) en Vondels *Batavischegebroeders* (1663). In al deze drama's komt 'nationale' geschiedenis voor, ook in die over de Bartholomeusnacht waarvan de gevolgen immers ingrijpend waren voor de Opstand in Nederland. Duits laat zien hoe tijdgenoten als Heinsius en anderen de didactische waarde van dit soort onderwerpen hoog aansloegen. Het is dan ook niet verbazend dat de auteurs zich met hun voorstelling van zaken hebben willen mengen in actuele politieke kwesties. Maar zij konden daarbij niet te zeer afwijken van de dikwijls aan het publiek bekende materie. Eigenlijk hadden zij daarbij eenzelfde verantwoordelijkheid als de geschiedschrijver die de waarheid moest blijven weergeven al had hij de plicht door een bepaalde vormgeving met *exempta* zijn stof op aannemelijke wijze aan de lezer over te brengen. De schrijver van het historiedrama kon zich echter meer vrijheden veroorloven in de voorstelling van de gang van zaken en in de dialogen.

Duits laat zijn minutieuze analyses van de teksten telkens voorafgaan door een historisch exposé over de politieke situatie van het moment van schrijven. Zo wordt het duidelijk dat Van den Bosch en Anslo reageerden op het verzet van Frankrijk tegen de beginnende vredesonderhandelingen tussen Spanje en de Republiek. De eerste stelde in het op zijn orthodoxe geloofsgenoten gerichte drama de volstrekte onbetrouwbaarheid van de Fransen ten opzichte van de gereformeerden aan de kaak en wel wegens religieuze argumenten van katholieke aard. Anslo beschreef dezelfde gebeurtenissen. Ook hij baseerde zich op Hoofts *Henrik de Grote* maar richtte de schijnwerper op Catharina de Medici in plaats van de koning. Zij was de verpersoonlijking van de geperverteerde Machiavellistische machtspolitiek die in 1572 aan het hof in Parijs de boventoon voerde. Duits vermeldt niet dat deze visie ook elders en al eerder in Europa werd gehuldigd en dat Anslo's verhulde aanwijzen van Mazarin als de voortzetter van deze koers eveneens een buiten de Republiek gedeelde opinie was. Wel is zijn in een noot gedane suggestie dat Anslo het stuk van Van den Bosch door *imitatio* wilde overtreffen zeer aannemelijk. De bespreking van diens tweede drama wordt voorafgegaan door een mooi overzicht van de

waardering voor Willem de Zwijger in de literatuur van de eerste helft van de eeuw. Daar blijkt uit hoe de 'vader des vaderlands' toen nog allerminst een 'nationale' held in een 'nationaal' drama was geworden. Natuurlijk hingen de opvattingen sterk af van het optreden van de diverse stadhouders en vooral dat van Willem II had een funeste uitwerking. Bij de De la Courts en Uytenhage de Mist was een uitermate kritisch geschiedbeeld het gevolg.

Van den Bosch ging daar tegenin en leverde een lang moralistisch en politiek commentaar op voorgeschiedenis en recente ontwikkelingen van de machtsuitoefening. Duits kan daarbij verrassenderwijze aantonen dat nota bene De la Courts *Politike weeg-schaal* door de auteur als bron werd genomen voor zijn tot een tegengestelde slotsom leidende historiedrama: Willem de Zwijger had Nederland de vrijheid bezorgd en de latere stadhouders hadden — anders dan de middeleeuwse graven — hun macht op voortreffelijke wijze uitgeoefend. Vondels werk daarentegen is een lange argumentatie over de gevaren van het stadhouderschap. Voor historici was dat sinds het artikel van J. D. M. Cornelissen uit 1939 wel duidelijk, maar aangezien de neerlandicus W. A. P. Smit deze visie in de jaren vijftig had verworpen voor een beklemtonen van de continuïteit in Vondels thema's en vooreen keuze van 'lotswisseling' als centraal motief, waren zijn vakgenoten in die richting opgeschoven. In een boeiend overzicht laat Duits de geschiedenis van Vondels verhouding tot het huis Oranje zien. Deze onderging in 1650 een scherpe breuk in ongunstige zin, zozeer zelfs dat de dichter op een gegeven moment Willem II uit de geschiedenis 'wegpoetste'. De op enkele gegevens gebaseerde interpretatie van Cornelissen wordt hier zorgvuldig uitgebouwd en die van Smit verworpen. De grote aandacht voor de stadhouder der Romeinen die als tyran de Batavieren onderdrukt, de parallellen met de Opstand, de zinspelingen op motieven uit Vondels eigen *Palamedes* over het lot van Oldenbarnevelt, aanduidingen in het voorwerk, alles maakt aannemelijk dat hier een verdediging van de 'ware vrijheid' en bezorgdheid over de toekomst met Willem III tot uiting wordt gebracht.

Nu moet nog een enkele opmerking worden gemaakt bij de theoretische beschouwingen van de auteur over de verhouding tussen dichtkunst en geschiedschrijving. Daar probeert hij aan de hand van Vossius' verhandelingen de verschillen van de twee genres nader aan te geven maar het lijkt erop dat hij diens theorie te veel vereenzelvigt met de praktijk van de geschiedschrijving, die echter anders uitpakt. Bij Vossius is bovendien al beweging te constateren in het zo vaak aangehaalde niveauverschil ervan en bij Hooft zien we zelfs dat hij het historiedrama niet meer voldoende acht om historische lessen te doen doordringen. Gaat het daar alleen maar om effectiviteit en niet om de status van beide genres zoals de auteur wil? Hooft verzette zich reeds tegen los gecomponeerde 'romans', een zorg die later nog veel sterker zou worden. Moeten we ons wat dit onderwerp betreft niet toch wat minder met het bepalen van genres bezighouden, zoals door R. Colie en anderen is bepleit, en meer met de verandering in het historisch bewustzijn? Alleen de toenmalige geringe diepte daarvan maakt de functie van deze historiedrama's en van geschiedwerken voorde zeventiende-eeuwers duidelijk en aanvaardbaar. Maar verder past niets dan lof voor de zorgvuldige wijze waarop Duits zijn onderwerp heeft ontleed en van historische context heeft voorzien.

E. O. G. Haitsma Mulier

H. Roodenburg, *Onder censuur. De kerkelijke tucht in de gereformeerde gemeente van Amsterdam, 1578-1700* (Dissertatie VU Amsterdam 1990; Hilversum: Verloren, 1990, 423 blz., f45,-, ISBN 90 6550 320 X).

In zijn dissertatie behandelt Herman Roodenburg de kerkelijke tucht op zichzelf en niet in het